

SEVAL BÜŞRA ATEŞ | *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti (Neynâme) Üzerine Bir Deneme*
| *An Essay on the First Eighteen Couplets (Neynâme) of Masnavi*

Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti (Neynâme) Üzerine Bir Deneme

An Essay on the First Eighteen Couplets (Neynâme) of Masnavi

SEVAL BÜŞRA ATEŞ

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi,
İslami İlimler Fakültesi, Lisans Öğrencisi.
Ankara, Türkiye
Social Sciences University of Ankara,
Faculty of Islamic Sciences, Undergraduate.
Ankara, Turkey

Türü: Deneme

ORCID 0000-0002-5190-7652

sevalbusra.ates@student.asbu.edu.tr

Geliş Tarihi: 1 Kasım 2021 | **Yayın Tarihi:** 21 Aralık 2021

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.672/1273) altı ciltten müteşekkil Farsça eseri *Mesnevî*, İslam kültürünün önemli eserleri arasındadır. Hz. Mevlânâ *Mesnevî*'nin vuslat ve yakîn sırlarını keşfetme konusunda sâlike rehber (burhan) olduğunu söylemiş¹ ve eserinde hakikatin bilgisini sembolik bir üslup ile ifadeye koymuştur. Yaklaşık 25.700 beyitten oluşan *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti, eserin tamamında ayrıntılı olarak açıklanan dinî düşüncenin özeti mahiyetinde olması yönüyle önemlidir. Bu çalışmada *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beyti ve bu beyitlerin şerhlerini ele aldık. Bunu yaparken *Mesnevî*'nin ilk 18 beytini tüm manaları ile şerh etmeyi değil, beyitlerin bizde bıraktığı düşünce ve hisleri aktarmayı hedefledik. Fakat evvelâ *Mesnevî* gibi kıymetli bir eserin kıymetini nereden aldığı hususu üzerinde düşünülmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Asırlardır muhtevâsı itibariyle nam salmış, değerinden bir şey kaybetmeden günümüze kadar gelebilmiş bu eseri kıymetli kılan ve ehl-i aşkın, okuduğunda onda kendinden bir şeyler bulmasına sebep olan şey nedir? Bu suâle verilecek yegâne cevap “aşk” olacaktır. Ve aşktan maksat “ilâhî aşk”tır. *Mesnevî*'nin meydana gelmesine ve insanların gönlünde kıymetli yerini muhâfaza etmesine sebep olan şey de bu aşk olmuştur. *Mesnevî*'yi doğru anlayabilmemiz için Hz. Mevlânâ'nın aşkı anlayış ve yaşayış biçimine âşinâ olmamız gerektiği kanaatindeyiz. Âşinâ olmak diyoruz çünkü bizim içinde bulunduğumuz hâl sadece aşka âşinâ olmaktır. Onu bizzat yaşayanlarda ise sükût hali mevcuttur. Çünkü aşkın ifadesinde kelimeler çoğu zaman kifâyetsiz kalmıştır. Aşk bir hâldir ve hâlin, kâl ile kâmil anlamda ifade edilmesi mümkün olmamaktır. Bu nedenle âşıklar fazla konuşmazlar; dilleri çoğu zaman sükût eder, gönülleriyle konuşurlar. Fakat onların eserleri incelendiğinde aşka dâir duygu

¹ Semih Ceyhan, “Mesnevî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29/328.

SEVAL BÜŞRA ATEŞ | *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti (Neynâme) Üzerine Bir Deneme*
| *An Essay on the First Eighteen Couplets (Neynâme) of Masnavi*

ve düşünceleri hakkında fikir edinmek mümkündür. Âşıklar, özellikle şiiri kullanarak içinde buldukları hâli kısmen ifade etmişler ve bunu yaparken çoğu zaman mazmunlara başvurmuşlardır. *Mesnevî* bu eserlerden biridir. Hz. Mevlânâ'nın aşkı anlayış ve yaşayış biçiminin vücut bulmuş hâlidir. *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytini değerlendirmeden önce hem *Mesnevî*'nin hem de benzeri diğer eserlerin temelini oluşturan ilâhî aşkın, âşıkların eserlerinde nasıl kaleme alındığını ortaya koymak konunun anlaşılmasında önem arz etmektedir.

Aşk, ma'sûkta yok olmaktır. Bu öyle bir yok oluşturu ki âşık halini anlatmaya kâdir olamaz. Hz. Mevlânâ bu durumu şu sözleriyle dile getirmektedir:

Aşkın derdi bütün dertlerden ayrıdır. Aşk, Allah sırlarının usturlabıdır. Aşk ister geçici olsun, ister gerçek; sonucu, bizi gerçeğe ulaştırır. Aşkı anlatmak için ne söylersem söyleyeyim, asıl aşk belirdi mi sözlerimden utanırım. Akıl, aşkı anlatmada, çamura saplanmış eşek gibi kalır. Aşkı, âşıklığı yine aşk anlatır. Güneşin varlığına delil, yine güneştir.²

Aşk bir ızdıraptır. Ehl-i aşk; ma'sûğu ateşe, âşığı ise o ateşin etrafında dönüp duran ve nihâyetinde o ateşe düşüp can veren pervâneye benzetmiştir. Âşık yanacağını bile bile o ateşin etrafında dönmeye devam eder ve ma'sûktan gelen gama seve seve katlanır, yüreğinde yangın vardır fakat şikâyetçi değildir. Çünkü bilir ki ma'sûk kendisinin bu hâliinden haberdârdır. Bu ızdırapın sebebi ma'sûğun âşığa teveccühüdür. Bu nedenle, O'ndan gelen gamı bir misafir gibi ağırılar. Bilir ki asıl acı, ma'sûktan gelen bu ızdırap biterse başlayacaktır. Çünkü bu, ma'sûğun nezdinde âşığın kıymeti kalmadığına işarettir.

Aşkta vuslat yoktur. Şayet âşık, ma'sûğa kavuşmak isterse bu aşk, hakiki aşk olma hüviyetini kaybeder. Çünkü kavuşma amacı, âşığın kendine itibâr etmesi demektir. Halbuki hakiki âşık kendisi için hiçbir şey beklemez. O hiçbir çıkar gözetmeksizin, ızdıraplara yâhut sevinçlere itibar etmeksizin sadece sever ma'sûğu. Maksadı kavuşmak değildir, kavuşmaya mecâli de yoktur esasen.

Âşığın hissesine dert ve hüzünden başka bir şey düşmez. O, dikenin cefâsına tahammül eder, canı dâhil her şeyini O'na fedâ eder; ama yârdan ona dert ve gamdan başka bir şey isâbet etmez. Âşık bilir ki son tahlilde onun aşktan hiçbir menfaati olmayacaktır fakat onun için bunun bir ehemmiyeti de yoktur. Nevres-i Cedîd diye de anılan Sakız Adalı şair Nevres, şiirinde aşkın bu vasfından şu şekilde bahsetmiştir:

Senden bilirim yok bana bir fâ'ide ey gül
Gül yağını eller sürünür çatlata bülbül
Etsem de abesdir sitem-i hâre tahammül
Gül yağını eller sürünür çatlata bülbül

Ellerle o zevk etti ben âteşlere yandım
Çekdim o kadar cevr ü cefâsın ki usandım
Derlerdi kabûl etmez idim şimdi inandım
Gül yağını eller sürünür çatlata bülbül

² Yalçın Çetinkaya, "Mevlevilikte Müzik Felsefesi: *Mesnevî*'de Aşk, Müsikî, Ney", *İnsan & Toplum Dergisi* 1/2 (Aralık 2011), 59.

SEVAL BÜŞRA ATEŞ | *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti (Neynâme) Üzerine Bir Deneme*
| *An Essay on the First Eighteen Couplets (Neynâme) of Masnavi*

Gördüm açılırken bu seher goncayı hâre
Sordum n'ola bu cevri ü cefâ bülbül-i zâre
Bir âh çekip hasret ile dedi ne çâre
Gül yağını eller sürünür çatlama bülbül³

Hz. Mevlânâ da ilâhî aşkın bu vasıflarından haberdâr olmuş, aşk ateşinde yanmış ve kendini Allâh Teâlâ'ya adamıştır. *Mesnevî'nin* temelinde bu aşk mevcuttur, bu nedenle telif edilmesinden bugüne aradan uzun yıllar geçmesine rağmen insanların gönlünde yerini muhâfaza etmektedir.

1

بشنو این بی چون شکایت می کند
از جداییها حکایت می کند⁴

*Dinle, bu ney nasıl şikâyet ediyor;
Ayrılıkları nasıl anlatıyor*

Ana vatanından koparılacak dünya denilen yere gönderilen insanın çektiği ayrılık ızdırabını neyin dilinden anlatıyor Hz. Mevlânâ. “*Dinle*” diye başlıyor söze. Neyin gövdesinden çıkan sesin, ayrılıktan duyduğu ızdırap olduğunu belirterek bu ayrılık ızdırabından neyin yani vatanından ayrılan insanın nasıl şikâyetçi olduğuna kulak vermemizi istiyor. Peki, nedir bu ayrılık? Kimden ayrılmıştır insanoğlu?

2

کز نیستان تا مرا بریده اند
در نفیرم مرد و زن نالیده اند

*Kamışlıktan kesildim kesileli,
Kadın da erkek de feryadıyla inlemişlerdir.*

Neyistân, “kamışlık” demektir. Ney yapılacak kamış oradan çıkarılıp gerekli işlemleri gördükten sonra ney hâlini alır. Hz. Mevlânâ da asıl vatanından, öz yurdundan ayrılıp dünya denen yere gönderilen insanoğlunun vatanını özleyişini bu beyitle ifade etmiştir. İnsan gurbettedir ve kavuşmak için hasret çektiği yâr, Allâh Teâlâ’dır.

3

سینه خواهم شرحه شرحه از فراق
تا بگویم شرح درد اشتیاق

*Ayrılıktan paramparça olmuş bir gönül ararım;
Ona vuslat derdini bir bir anlatayım diye.*

³ Bayram Ali Kaya, *Osman Nevres ve Divânı (İnceleme-Metin)* (İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007), 270-271.

⁴ Farsça beyitlerin yazımında “Adnan Karaismailoğlu-Armağan Erdoğan, *Mesnevî'den 800 Beyit-800 Couplets from Mesnevi* (Konya: T.C. Konya Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007), 20.” esas alınmıştır.

Ayrılık gamından gönlü parça parça olmuş ehl-i aşk, aynı deritten yüreği yanmış âşıklar arar. Çünkü hasret çekenin hâlimden yine hasret çeken anlar.

4

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش
باز جوید روزگار وصل خویش

*Aslından uzak kalmış kişi,
Yine kavuşma zamanını arar durur.*

İnsanoğlunun vatani dünya değildir. Dünya içinde geçici sevinç ve acıların olduğu bir duraktır sadece. Yolculuğun sonunda ayrılık nihâyet bulacak ve vatana dönecektir. Ehl-i aşk, hasretin biteceği bu vakti bekler durur.

5

من به هر جمعیتی نالان شدم
جفت بد حالان و خوش حالان شدم

*Ben her toplulukta ağladım, inledim.
Kötü hâllilerle de eş oldum, iyi hâllilerle de.*

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, iyi-kötü fark etmeksizin herkesle birliktelik kurduğunu, gönül derdini onlarla paylaştığını ifade etmiştir. İnsanların nihâi vaziyetleri Allah indinde mahfûzdur, kimin nihâyette sevgiliye kavuşacağını kimin de O'ndan cüdâ düşeceğini yine O bilir. Mühim olan gönülden sevmektir.

6

هر کسی از ظن خود شد یار من
از درون من نجست اسرار من

*Herkes kendi zannınca benim dostum oldu,
Ama kimse içimdeki sırları araştırmadı.*

Hız. Mevlânâ, insanların kendi zanlarına göre onunla dost ve yoldaş olduğunu; fakat zâhire bakmaları sebebiyle özdeki sırrı göremediklerini ifade etmiştir.

7

سر من از ناله من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

*Benim esrarım feryadımdan uzak değildir,
Ancak (her) gözde, kulakta o nur yok.*

Âşıkların kendilerine mahsus hâlleri mevcuttur. Bu hâller yalnızca ehline ma'rûftur. Hz. Mevlânâ, gönlündeki gamın sebep olduğu feryatların, özdeki sırdan haber verdiğini; fakat herkesin bu sırra vâkıf olamayacağını dile getirmiştir.

8

تن ز جان و جان ز تن مستور نیست
لیک کس را دید جان دستور نیست

*Ten candan, can da tenden gizli kapaklı değildir,
Lâkin canı görmek için kimseye izin yok.*

Bu beyitte “can”dan kastedilen âşığın vâkıf olduğu hâllerdir. “Ten” ise bu hâllerin, ayrılık ızdırabının iniltileriyle zâhire yansımalarıdır. Ten candan, can da tenden tamamen ayrı olmamasına rağmen “can”ı yani bu hâlleri yalnızca ehli bilebilir.

9

آتش است این بانگ نای و نیست باد
هر که این آتش ندارد نیست باد

*Bu neyin sesi ateştir, hava değil;
Kimde bu ateş yoksa yok olsun!*

Neyden çıkan ses, hicrân ateşiyle yanan âşığın yüreğindeki yangından neyine üflemesiyle meydana gelir. Ehlinin neyin sesinde nağme değil, aşkı duyması bundan kaynaklanmaktadır. Bu, ızdırabın sesidir; ızdırab sahibini öylesine yakmaktadır ki neye nefesini değil, yüreğindeki ateşi üflemedir. Âşık hep yandığından her şeyi de yanar hâlde görür. Zîra o, yangının içinden bakmaktadır. Divan sahibi Sâlih Baba, âşığın bu hâlini gazelinde şöyle anlatmaktadır:

Yetiş ey keştibânım büsbütün deryâda yangın var
Değil deryâ yalnız cümle hep sahrâda yangın var

Erişti nev-bahâr vakti figâna başladı bülbül
Değil bülbül yalnız ol gül-i ra'nâda yangın var

Zemîne indi me'vâdan nice yıllar döküp kan yaş
Yalnız ağlayan Âdem değil Havvâda yangın var

Nice yıl hasret-i hicrân oduyla yaktı Ken'ân'ı
Yanan Ya'küb değil gör Yûsuf u Zelhâda yangın var

Cihân halk olalı göster bana âsüde ahvâlin
Ki yok bir istirâhat esfel ü a'lâda yangın var

Erişti Sâmî-yi sultân berâber dilber-i rûhân
Değil yalnız Erzincân Yemen San'âda yangın var

Bilinmez Sâlihîni rengi çalınır tablı gülbangı
Kurulmuş Kerbelâ cengi yaman gavgâda yangın var⁵

10

آتش عشق است کاندر نی فتاد جوشش

عشق است کاندر می فتاد

*Neyin içine düşmüş olan aşk ateşidir,
Şarabın içine düşmüş olan aşk coşkuluğudur.*

Divan edebiyatında “mey”, “şarap” gibi lafızlar ve bu anlamlara gelen benzer ifadeler kullanılır. Bu lafızlarla hakikî manaları değil, mecâzî anlamları kastedilir. “Mey” ilâhî aşkı ifade eder; “şarap” da aynı aşkı ifade etmek için kullanılır. Hz. Mevlânâ bu beyitte şarabın, içeni sarhoş edip coşturmasının aşktan kaynaklandığını ifade eder. Aynı şekilde neyin ayrılık ızdırabıyla inlemesinin sebebi de aşktır, aşk ateşidir. Aşka dūcâr olan kimse, hem aşkın ateşiyle yanar hem de aşk onu sarhoş ettiğinden coşar. Bu coşkuluk ve yanma hâli beraberdir, birbirlerinden ayrılmazlar.

11

نی حریف هر که از یاری برید

پرده هایش پرده های ما درید

*Ney, dosttan ayrılan kişinin arkadaşı, hâlâdadır.
Onun perdeleri, perdelerimizi yırttı.*

Ney; asıl vatanından ayrılmış, kamışlıktan koparılmıştır. İnsan da öz yurdundan ayrılmış, gurbete salınmıştır. Bu nedenle ney ile bu acıyı taşıyan insan dert ortağıdır, yoldaştır. Onlar, aynı derdin müptelâları olduğundan birbirlerinin hâllerine vâkıftırlar. İnsan bu dert ile dertlendikçe perdelerini yırtar, benliğinin ve nefsinin kölesi olmaktan kurtulur. Bu, onu ma’sûğa yaklaştıran hâllerdendir.

12

همچو نی زهری و تریاقی که دید

همچو نی دمساز و مشتاقی که دید

*Ney gibi bir zehri, ney gibi bir panzehri kim gördü?
Ney gibi bir solukdaşı, ney gibi bir âşığı kim gördü?*

Neyin sesi, ehl-i aşka şifadır, zîra onlardaki gamın çaresi yalnızca ma’sûktur. Ney, ma’sûğu hatırlatması, ondan bir hatıra taşımasıyla ehl-i aşka şifa olur. Fakat Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, neyin dile getirdiği hakikati görmeyen için onun bir zehir olduğunu ifade eder.

⁵ Ahmet Doğan, *Salih Baba (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Şiirleri)* (Ankara: Akçağ Yayınları, 2002), 134-135.

SEVAL BÜŞRA ATEŞ | *Mesnevî'nin İlk On Sekiz Beyti (Neynâme) Üzerine Bir Deneme*
| *An Essay on the First Eighteen Couplets (Neynâme) of Masnavi*

13

نی حدیث راه پر خون می کند
قصه های عشق مجنون می کند

*Ney, kanla dopdolu yoldan söz etmekte,
Mecnûn aşkının hikâyelerini anlatmada.*

Ney, âşığı temsil eder. Neyden çıkan ses, hakikatin sesidir. Âşık, hakikat yolunu anlatır, Mecnûn gibi bu yolun yolcularının hikâyesinden söz eder.

14

محرم این هوش جز بیهوش نیست
مر زبان را مشتری جز گوش نیست

*Bu aklın sırdaşı akılsızdan başkası değildir,
Dilin de kulaktan başka müşterisi yoktur.*

Kulak; dile muhâtap olan, onu dinleyen ve anlayan tek uzuvdur. Hz. Mevlânâ, âşığın sırdaşının ancak akılsız kimse olabileceğini söyleyerek sırra vâkıf olan kişiyi kasteder.

15

در غم ما روزها بیگانه شد
روزها با سوزها همراه شد

*Gamımızla günler, gece oldu;
Günler yanışlarla yoldaş olup gitti*

Aşk gamı, sevgili hasreti âşiğa öylesine nüfûz eder ki günler geceye dolanır, ne gündüz kalır artık ne de gece... Her şey O'ndan ibarettir. O varsa gündüz ve geceden bahsedilebilir. O yoksa ne bu gam ne de bu hasret, gündüzü görmeye de geceyi fark etmeye de fırsat vermez. Verse bile O olmadıktan sonra gündüzün yâhut gecenin ne ehemmiyeti vardır?

16

روزها گر رفت گو رو پاک نیست
تو بمان ای آنکه چون تو پاک نیست

*Günler geçtiyse geçip gitsin; korkumuz yok.
Ey temizlikte benzeri olmayan, ne olur sen kal!*

Günler gelip geçer, âşık ömrünü sevgilinin yoluna fedâ etmekten çekinmez. Onun korktuğu bir şey vardır ki o da aşktan uzak kalmaktır.

17

هر که جز ماهی ز آیش سیر شد
هر که بی روزی است روزش دیر شد

*Balıktan başka herkes suya kandı,
Rızkı olmayanın da günü uzadıkça uzadı.*

Balık nasıl susuz yaşayamazsa âşık da aşksız yaşayamaz. Âşığı yaşamda tutan aldığı nefes değildir. O, aşkla yaşar.

18

در نیابد حال پخته هیچ خام
پس سخن کوتاه باید و السلام

*Hiçbir ham, olgunun hâminden anlayamaz,
Öyleyse söz kısa kesilmeli, vesselâm.*

Başta da zikrettiğimiz gibi âşıklar sükût ederler. Şâyet konuşacak olurlarsa da cân ile cânân arasındaki sırrı âşikâr etmezler; gönülden, az ve öz söylerler.

Çalışmayı Şeyh Gâlib'in bu minvâlde söylediği beyti ile nihâyetlendirelim:

“Bir gün olursan iki gözüm sen de aşka yâr
Bu mâcerâyı ben o zamân söylerim sana”⁶

Kaynakça

- Ceyhan, S. “Mesnevî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29/325-334. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Çetinkaya, Y. “Mevlevilikte Müzik Felsefesi: Mesnevî’de Aşk, Mûsikî, Ney”. *İnsan & Toplum Dergisi* 1/2 (Aralık 2011), 57-85.
- Doğan, A. *Salih Baba (Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Şiirleri)*. Ankara: Akçağ Yayınları, 2002.
- Karaismailoğlu, A., Erdoğan, A. *Mesnevî’den 800 Beyit-800 Couplets from Mesnevi*. Konya: T.C. Konya Valiliği Kültür ve Turizm Müdürlüğü, 2007.
- Kaya, B. A. *Osman Nevres ve Divânı (İnceleme-Metin)*. İstanbul: Gökkuşbu Yayınları, 2007.
- Okcu, N. *Şeyh Gâlib Divânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili)*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1. Baskı, 2011.

⁶ Naci Okcu, *Şeyh Gâlib Divânı (Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umûmî Tahlili)* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2011), 354.